

بیماری سل

مقدمه :

امروزه یکی از بزرگترین مشکلات بهداشتی جهان، بیماری سل می باشد. برآورد می شود که از هر سه نفر جمعیت جهان، یک نفر به باسیل سل آلوده باشد و در هر ثانیه نیز یک نفر به تعداد آنان افزوده می شود. همسایگی ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، عراق و کشورهای تازه استقلال یافته شمال کشور توجه بیش از پیش ما را به این بیماری جلب می کند، ولی در عین حال ۶۴٪ از کل موارد مبتلا به سل در هفت کشور به ترتیب: هندوستان، اندونزی، چین، فیلیپین، پاکستان، نیجریه و آفریقای جنوبی مشاهده می شود.

براساس برآورد سازمان بهداشت جهانی فقط ۶۰٪ از موارد ابتلا به سل در ایران گزارش می شوند، که دلایل عمده آن اشکال در گزارش دهی بویژه بخش خصوصی، تامین اجتماعی و نیز سایر ارگان های ارائه دهنده خدمات تشخیصی درمانی به نظام بهداشتی کشور می باشد، که در هر صورت مشارکت بخش های دولتی و خصوصی در نظام مراقبت این بیماری راهگشا خواهد بود.

مطالعات نشان داده است که هر بیمار مبتلا به سل ربوی خلط مثبت درمان نشده تا زمان مرگ یا بهبود خود به خودی، سالانه بطور متوسط ۱۰ تا ۱۵ نفر را آلوده کرده و از این تعداد نیز ۵ تا ۱۰٪ در زمانی از طول عمر خود به بیماری سل فعال مبتلا شده و خود نقش یک مخزن جدید را برای انتشار بیماری ایفا می کنند.

واقعیت های مهم، جدی و قابل تامل :

- با وجود انواع راه های تشخیص قطعی، هنوز هم موارد ناشناخته زیادی داریم
- با وجود درمان های موثر و قطعی، هنوز هم شاهد مرگ بیماران هستیم (جزو ۱۰ علت اول مرگ و میر در جهان)
- باسیل سل، فرصت طلب است (جایگزینی در هر نقطه از بدن / موجب بروز بیماری در صورت ضعف فرد)
- باعث تشدید اثر سایر بیماری ها و در نهایت افزایش مرگ و میر در آنان می شود (اولین علت مرگ در بیماران HIV مثبت)
- باعث ایجاد خسارت اقتصادی به جامعه و خانواده بیمار در اکثر جوامع می شود
- افزایش مقاومت دارویی به داروهای موجود (مصرف غیر موثر دارو و درمان ناقص و غلط)
- عدم برنامه ریزی منسجم برای کنترل آن در برخی کشورها

- بالغ بر ۹۵٪ موارد مرگ و میر در کشورهای کم درآمد و با درآمد متوسط می باشد
- سل از قاتلان اصلی افراد HIV مثبت می باشد و در سال ۲۰۱۶، ۴۰٪ از موارد مرگ و میر ایدز به علت بیماری سل بوده است
- سل مقاوم به چند دارو یک تهدید در سلامت عموم جامعه می باشد (درمان طولانی، عارضه دار، غیر قطعی، هزینه بالا)
- بیماری سل حد و مرزی بین موقعیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و تحصیلی افراد قائل نیست
- به دلیل ماهیت میکروب سل (امکان زنده ماندن بسیار طولانی در محیط های خنک و دور از نور خورشید) و نیز راه انتقال ساده آن (راه تنفسی)، هیچ حد و مرزی بین ابتلاء افراد و گروه ها به آن وجود ندارد

با توجه به اهمیت تمام مطالب بیان شده، سازمان بهداشت جهانی اهدافی بین المللی و تعهدی جهانی را مطرح کرده با عنوان استراتژی پس از سال ۲۰۱۵، که در طی آن تمام کشورهای دنیا متعهد شده اند تا سال ۲۰۵۰ به سه هدف ترسیم شده در برنامه کنترل بیماری سل دست پیدا کنند که در نهایت منجر به حذف بیماری سل در جامعه شود:

- ✓ میزان بروز (شناسایی) بیماری سل به صفر برسد
- ✓ میزان مرگ ناشی از بیماری سل به صفر برسد
- ✓ میزان خانوارهای دارای مشکل اقتصادی ناشی از بیماری سل به صفر برسند

هشدار مهم:

در هر ۱۸ ثانیه یک نفر در جهان بر اثر ابتلا به بیماری سل فوت می کند

تعریف بیماری سل :

سل یک بیماری عفونی حاد تنفسی است که توسط ریز قطرات تنفسی فرد بیمار به فرد سالم منتقل می‌شود (سرفه، عطسه، بلند حرف زدن، آواز خواندن، خندیدن و ...)

عامل ایجاد کننده بیماری سل :

۱- باکتری مایکوباکتریوم توبرکولوزیس (نوع انسانی)

۲- باکتری مایکوباکتریوم بوویس (نوع گاوی)

اهمیت درمان بیماری :

به دلیل اینکه راه انتقال بیماری به صورت تنفسی می باشد ، پیشگیری و درمان افراد مبتلا به سل مسری به عنوان مخازن بیماری (سل ریوی اسمیر مثبت (بیشترین و مهمترین) / سل ریوی اسمیر منفی که در گرافی قفسه سینه آنها حفره مشاهده شود / سل خارج ریوی حنجره) در کنترل بیماری در جامعه دارای اهمیت فوق العاده ای است

انواع بیماری سل :

۱- سل ریوی (اسمیر مثبت و اسمیر منفی) شایعترین شکل بیماری است که پارانشیم ریه را درگیر می‌کند که بیش از ۸۰٪ موارد ابتلا به سل را تشکیل می‌دهد و در بالغین غالباً همراه با اسمیر خلط مثبت است و به شدت مسری می‌باشد

۲- سل خارج ریوی که تقریباً شامل اکثر اندام‌های بدن انسان از قبیل گره های لنفاوی، حنجره، دستگاه تناسلی، دستگاه گوارش، پلور، استخوان، مننژ، روده و ... می‌شود

راه‌های انتقال عفونت :

- با سرفه یا عطسه، قطرات ریز حاوی میکروب در هوای اطراف پخش شده و ذرات ریز حاصله تا ریه شخص سالمی که هوای آلوده را استنشاق می‌کند راه یافته و در صورت استقرار و تکثیر ایجاد عفونت می‌نماید
- ورود اتفاقی باسیل به پوست در حین دست کاری مواد آلوده به میکروب
- انتقال از مادر به جنین (نادر)
- انتقال از طریق شیر دام آلوده (در نوع سل گاوی)

نکته :

بیماری سل از طریق آب، غذا، ظروف غذای فرد بیمار، تماس جنسی، تزریق خون یا نیش حشرات، به افراد سالم انتقال نمی یابد

نکته :

- فرد آلوده : فردی است که میکروب سل وارد بدن وی شده، ولی علائم بیماری در او ظاهر نشده است. در حال حاضر ملاک تشخیص سل در این افراد (دارای سل نهفته) مثبت بودن تست توبرکولین است
- فرد بیمار : فردی است که میکروب سل پس از ورود به بدن وی، تکثیر و در نهایت به دلیل ضعف سیستم ایمنی بدن (به دلایلی از قبیل : سنین خیلی پایین و یا خیلی بالا، ابتلا به بیماری های عفونی، سوء تغذیه، بدخیمی ها، ابتلا به بیماری های مزمن (کلیوی)، سابقه پیوند اعضا، ابتلا به دیابت، اعتیاد، مصرف سیگار، ابتلا به HIV و ...) علائم بیماری را در او ایجاد کرده است

علائم بیماری سل :

❖ علائم اختصاصی :

- ۱- سرفه ممتد بیش از ۲ هفته
- ۲- خلط (گاهی خلط خونی)

❖ علائم عمومی :

- ۱- تنگی نفس
- ۲- درد قفسه سینه
- ۳- تعریق شبانه
- ۴- بی حالی
- ۵- بی اشتها
- ۶- کاهش وزن
- ۷- ضعف عمومی

در چه مواردی باید به وجود بیماری شک کرد؟

شایعترین علامت ابتلا به بیماری سل ریوی: سرفه پایدار به مدت ۲ هفته یا بیشتر، که معمولاً با خلط و گاهی خلط خونی همراه بوده و ممکن است تنگی نفس و درد قفسینه نیز وجود داشته

علائم عمومی: تب، کاهش اشتها، کاهش وزن، بی حالی، تعریق شبانه، خستگی زودرس و ضعف عمومی

علائم سل خارج ریوی: به عضو مبتلا بستگی دارد

روشهای تشخیص بیماری سل ریوی :

۱- درخواست و تهیه سه نمونه خلط:

الف (نمونه اول: روز اول مراجعه به درمانگاه

ب (نمونه دوم: صبح فردای مراجعه به درمانگاه

ج (نمونه سوم: همان روز دوم موقع تحویل نمونه دوم به درمانگاه

۲- انجام رادیوگرافی قفسه سینه

۳- انجام تست PPD

موثرترین امر در تشخیص بموقع سل، به یاد داشتن این بیماری در ذهن است

دوره های درمانی بیماران مبتلا به سل :

مرحله اول (مرحله حمله ای) :

بطور روزانه و تحت نظارت مستقیم یک نفر از کارکنان بهداشتی و یا فردی آموزش دیده و مطمئن انجام می شود

(در این مرحله اکثر باسیل ها کشته می شوند)

مرحله دوم (مرحله نگهدارنده) :

مراجعات در این مرحله بطور هفتگی انجام می‌شود و برحسب شرایط با نظارت مستقیم روزانه و یا با توجه به وضعیت موجود و با صلاحدید پرسنل درمانگر، با فاصله بیشتر صورت می‌پذیرد (در این مرحله باکتری‌های باقیمانده و باکتری‌های فاز نهفته نابود خواهند شد)

اهمیت آموزش در بیماری سل :

با توجه به اینکه همراهی و همکاری مناسب بیمار و خانواده وی در طول دوره درمان، نقش بسزایی در موفقیت درمان و کنترل بیماری دارد، لذا بیمار و اطرافیان وی باید نسبت به ماهیت و علائم بیماری، راههای انتقال، راههای پیشگیری، نحوه تماس و مراقبت از بیمار، اهمیت مصرف روزانه و مرتب داروها تا پایان دوره درمان، عوارض داروها و چگونگی برخورد با عوارض دارویی پیش آمده برای بیمار، اقدامات مناسب در زمان بروز علائم در اطرافیان بیمار و ... آموزش‌های لازم را دریافت نمایند

برنامه های پیش رو در کنترل و حذف بیماری سل :

- توسعه دسترسی و کاربرد روش های سریع تشخیص سل و مقاومت دارویی
- توسعه دسترسی به خدمات مدیریت بالینی سل مقاوم به درمان از طریق فراهم سازی زیر ساخت های لازم
- تمرکز ویژه بر غربالگری سل در گروه های پرخطر تعریف شده در برنامه کشوری
- توسعه جایگاه و ارتقاء کیفی مدیریت سل نهفته در گروه های پرخطر با اولویت بالا
- تقویت پژوهش های کاربردی در مسیر تسهیل دستیابی به هدف حذف سل
- حرکت در مسیر توسعه کاربرد فناوری های روز ارتباطی و دنیای دیجیتال برای انتقال دانش و مهارت و همچنین ارائه خدمت به گروه های هدف عمومی و تخصصی
- تمرکز بیشتر بر جلب مشارکت عمومی، نهاد های دولتی، غیر دولتی و مردم نهاد برای پرداختن به موضوع حمایت اجتماعی
- تعامل بیشتر با بخش خصوصی و غیر دولتی
- تقویت ابعاد آموزشی برنامه کنترل سل (اعم از آموزش های عمومی و اختصاصی)

بخاطر بسیاریم که :

درمان سل بسیار آسان است به شرط آنکه پس از تشخیص سریع و صحیح بیماری در فرد، داروهای ضد سل به مدت مناسب و میزان کافی تجویز و تحت نظارت مستقیم مصرف گردد تا از عود بیماری پس از درمان جلوگیری

شود. لذا داروها به حد کافی در مراکز بهداشتی درمانی دولتی موجود است و بطور رایگان در اختیار بیماران قرار داده می شود، فقط کافی است که افراد مشکوک به بیماری سل، به نزدیکترین مرکز خدمات جامع سلامت یا خانه بهداشت مراجعه نمایند تا از نظر بیماری سل مورد بررسی و تشخیص قرار گرفته و در صورت مشخص شدن ابتلای ایشان به بیماری، تحت درمان رایگان قرار گیرند.

شماره تلفن های ذیل بصورت ۲۴ ساعته آماده پاسخگویی به سئوالات همکاران محترم و نیز عموم مردم می باشند :

❖ معاونت بهداشتی و مرکز بهداشت استان : ۳۲۵۴۳۸۳۸

❖ مرکز بهداشت غرب شهرستان کرج : ۳۴۵۳۳۱۰۰

❖ مرکز بهداشت شرق شهرستان کرج : ۳۴۴۵۳۰۹۸

❖ مرکز بهداشت شهرستان فردیس : ۳۶۵۳۹۱۳۶

❖ مرکز بهداشت شهرستان ساوجبلاغ : ۴۴۲۲۴۲۹۹

❖ مرکز بهداشت شهرستان نظرآباد : ۴۵۳۸۵۰۰۸

❖ مرکز بهداشت شهرستان طالقان : ۴۴۷۲۲۹۲۹

❖ مرکز بهداشت شهرستان اشتهارد : ۳۷۷۲۱۰۵۰

آزمایشگاه های تشخیص سل رایگان استان :

❖ غرب کرج :

مرکز خدمات جامع سلامت شهدای حصارک بالا (کشت و اسمیر خلط) :

حصارک بالا، بلوار آزادی، نبش خیابان شهید خراسانی / ۳۴۵۶۵۶۶۷

❖ شرق کرج :

مرکز بهداشتی درمانی شهید ترکیان : (اسمیر خلط) :

رجایی شهر، فلکه اول، بلوار شهید میرزایی پرور / ۳۴۴۲۰۰۵۱

❖ فردیس :

مرکز خدمات جامع سلامت شهدای مشکین دشت (اسمیر خلط) :

مشکین دشت، خیابان شهید هدایتکار، بلوار شهید شیرازیان (خیابان پاسگاه) / ۳۶۲۰۳۰۳۰

❖ اشتهارد :

مرکز خدمات جامع سلامت شهید ملاحسنی (اسمیر خلط) : ۳۷۷۲۲۷۳۹

اشتهارد، بلوار آیت اله خامنه ای، جنب بانک ملی

❖ ساوجبلاغ :

آزمایشگاه مرکزی (اسمیر خلط) :

ساوجبلاغ، خیابان آزادگان، جنب اداره دارایی (شبکه بهداشت قدیم) / ۴۴۲۲۳۷۲۵

❖ نظرآباد :

مرکز خدمات جامع سلامت امام علی (ع) (اسمیر خلط) :

نظرآباد، علی آباد، بهارستان ۵۱ / ۴۵۳۵۲۲۵۵

❖ طالقان :

مرکز خدمات جامع سلامت شهید البرزی (اسمیر خلط) :

طالقان ، شهرک اداری / ۴۴۷۲۲۵۲۵

با مشاهده هر سرفه ای در افراد، بویژه سرفه های بیش از دو هفته، به بیماری سل شک کرده و جهت

بهره مندی از خدمات رایگان، محرمانه و تخصصی، به مراکز بهداشتی درمانی و آزمایشگاه های دولتی

مراجعه نمایید

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی البرز

معاونت بهداشتی

گروه تخصصی پیشگیری و مبارزه با بیماریها

۳۲۵۴۳۸۳۸